

Аскетика по учењу Отаца Цркве

Покушаћемо овдје да укратко изложимо светоотачко учење о путевима приближења Богу, путевима спасења и духовног живота. Но прије него што почнемо говорити о тим путевима, треба укратко нешто рећи о њиховом циљу. Тај циљ није само циљ хришћанског живота него и циљ свега створенога.

Свети Оци га дефинишу на разне начине, што не значи и на супротне. У древна времена су говорили да је смисао човјека и циљ његовог стварања, а према томе и самог хришћанског живота, — човјеково о б о ж е њ е. На примјер, св. Атанасије Велики доводи тај циљ у уску везу са богооваплоћењем и каже: „Бог је постао човјек да би човјек постао Бог”. Други опет су говорили: „Слово је постало плот да би плот постала Слово”. Други су циљ хришћанског живота схватили као сједињење са Христом, као раћање Христа у срцу, као усиновљење Богу. На крају, постоје и такви који доводе тај циљ у уску везу са Светим Духом. У те спада преподобни Серафим Саровски, који је говорио да је циљ хришћанског живота задовољавање Светога Духа.

У свим тим дефиницијама нема никакве противуречности. На овај или онај начин, све оне говоре о коначном сједињењу човјека с Богом, о истинском богоопштењу. Наравно, да би тај циљ био остварен, потребан је пуни преображај човјекове природе, са разлога њене огреховљености и пада. Зато је могуће с правом тврдити да је тај циљ катастрофалан за нашу грјеховну природу, за ту њену огрјеховљеност. Само по себи се разумије, да и пут к његовом остварењу треба да пролази кроз неку врсту катастрофе.

Тако у ствари и јесте: пут Богу води кроз смрт, и то не једноставно кроз смрт, већ кроз драговољно прихватање смрти, кроз драговољно умирање и ношење крста. Само на тај начин могуће нам је да постанемо заједничари славе васкрсења и славе преображења.

Све што смо рекли, тиче се опредељења пута и циља хришћанског живота са онтолошке тачке гледишта. С моралне пак тачке гледишта, наравствене тачке, тај циљ је испуњење воље Божје, а пут к њему — одрицање од своје људске воље. Тако и сам Христос одређује циљ свога Богооваплоћења и мотиве свога понашања: „Ја сиђох с неба не да чиним вољу своју, но вољу Онога који ме је послао” (Јн. 6, 38).

Тако, ако хоћемо да схватимо светоотачко учење о путевима приближења Богу, треба најпре чврсто да прихватимо, да је хришћански живот прије свега жеђ, потом стремљење и искање, и на крају могућност и стварност истинског богоопштења. Пут пак који води његовом остварењу је испуњење воље Божје, живе воље живог Бога.

При том, не треба никада заборавити, да се хришћански живот радикално разликује од сваког другог поимања етичког живота, на примјер, поимања древних стојика, који су хтјели да организују свој живот на апстрактним етичким принципима. Хришћанство не тражи и не даје никакве принципе; истински хришћанин тражи не принципе, него сусрет са живим Богом, и то не било гдје и било кад, на крају пута, него на сваком кораку свог живота. У томе се он може позвати на ријечи Господње: „Ја сам пут, истина и живот” (Јн. 14, 6).

Могуће је да нас неко упита: ако је испуњење воље Божје циљ хришћанског живота, како се она може упознати и испунити? —

Оци Цркве нас управо и уче о томе, како да доспијемо у такво стање, у коме и само питање о томе шта је воља Божја — треба да нестане. Друкче речено, њихова жеља је да нас доведу до стања Богонастањености (у нама), у коме ће воља Божја постати за нас најочевиднија стварност. То значи да нас Свети Оци уче — светости.

Да би нам тајна духовног и аскетског живота била јаснија, треба претходно истаћи, да формална слобода палог човјека, слобода избора између добра и зла, кога многи сматрају за праву слободу, у ствари је њена нижа, а не виша, истинска форма. Виша форма се састоји не у избору између добра и зла, него у самом избору и прихватању добра: код ње постоји само питање — како да се што боље добро испуни и оствари. Таква је анђелска слобода, и слобода светих који су својом битијном укотвљеношћу у добру, ослободили се од колебања између добра и зла, и открили да је пуноћа слободе — бескрајно урастање у Божанску доброту и узрастање у мјеру висине Божанског савршенства. Наш језик је у стању само преко умјетности да донекле дочара и изрази појам те више слободе. Када ми, на примјер, тврдимо, да тај и тај умјетник слободно пјева и свира на клавиру, ми под тим подразумијевамо, да он свира и пјева до те мјере слободно, да нема потребе да тражи, да изабира звуке... Та слобода која постоји у области умјетности, симболизује и наговјештава, иако нејасно, слободу коју ми тражимо у области духовног живота, слободу анђела и светих људи.

Враћајући се поново питању о путу к светости, морамо га дефинисати као — пут очишћења. Од првих наших корака на том путу, неопходна нам је помоћ Божја, зато што је сав живот хришћанина, од почетка до краја, богочовјечни живот... Човјек иште, тражи, достиже, а Бог чини само добро. Разлика је само у томе, што у почетку пута благодат прати човјека на скривен начин, а на његовом крају постаје „опипљивија”, ближа доживљајном опиту.

И поред свега тога, наш пут к Богу, увијек је пут крста и распећа. Одрицање од своје воље, и јесте онај крст, оно добровољно умирање, који нас привијају Христовим страдањима и дају нам могућност да постанемо заједничари Његовог славног Васкрсења... Један руски богослов је изразио ову мисао на слиједећи начин: „Цен-

трални факт хришћанства... крсна смрт Исусова..., поклапа се у хришћанском сазнању са централним актом мистичког пута и усхода к Богу... одрицањем од себе ради Бога”.

Прелазећи на конкретније излагање учења Отаца Цркве о путу к Богу, треба да кажемо, да Оци као први корак к Богу сматрају одрицање од оних грјехова, којих је човјек већ потпуно свјестан, тј. труд човјеков да се ослободи од својих најгрубљих слабости.

То треба да буде почетак. За њега су нужна хируршка средства. Ту се тражи пост, бдење и други подвизи и врлине у које спада и прекид са средином у којој је гријех учињен, и у којој је по навици лакше да се поново падне у њега.

Тај део хришћанског труда и подвига се назива „дјелатним”, праксом. Без њега је немогуће ићи даље, без њега се хришћанско живљење претвара у неку врсту лицемјерја, или простог маштања о узвишенијем животу...

Али главна и одлучујућа борба за очишћење, борба са помислима и страстима, одиграва се у души, у људском срцу. О тој борби углавном и говоре свети Оци и Учитељи Цркве. Послије почетног, спољашњег обуздавања себе, први и најнеопходнији посао човјеков је да се сабира у себе, да почне да стражи над својим унутрашњим животом. Човјек треба да почне да живи не само од спољашњих чулних утисака, већ да се загледа и у дубине своје душе. Што се више буде удубљивао у себе, то ће и његови даљни напори бивати све плодотворнији. Зашто? — Зато што је непобитна истина, аксиома људског живота, да и зло и добро имају своје изворе и да се врше — у човјековом срцу.

Ради потврде те своје мисли, свети Оци се позивају на изванредно одабране текстове Светог Писма, изражавајући је такође и својим ријечима. Ево шта каже о томе на примјер, св. Исихије Јерусалимски: „Ако човјек не испуни вољу Божју у свом срцу..., неће бити у стању ни споља да то учини”. Или преподобни Исак Сирин: „Потруди се да ућеш у своју унутрашњу одају, па ћеш угледати одају небеску”. Или опет св. Исихије: „Образ спољашњих чулотјелесних подвига је Стари Завјет, а Свето Еванђеље, тј. Нови Завјет, изражава пажњу, стражење и чистоту срца”.

Да би схватили шта значи унутрашње вршење воље Божје, треба да се упознамо са светоотачким учењем о страстима. То учење је могуће раздијелити на два дијела. С једне стране, Оци уче о страстима уопште, дају њихову класификацију, објашњавају њихово поријекло, заустављају се на главним страстима, из којих се друге рађају, а с друге, — уче о настанку сваке страсти и сваког гријеха посебно. Класификација није иста код свих њих, али им је свима заједничка основна подјела на чулне и духовне страсти.

Као прву страст, коријен свих страсти и првогријех, сви једнодушно сматрају оно стање које се некад назива гордост, некад самољубље, а некад опет самоост. Али ствар није у називу већ у суштини. Суштина пак је у томе, да се за коријен и основу сваке страсти сматра неко саможиво усмјеравање пажње на самог себе, интерес такве врсте к себи, који поставља своје сопствено биће у центар свијета.

Учење Отаца о овом питању може бити схваћено и на слиједећи начин: Човјек (или пали анђеол), проицира на неки начин свој уображени лик на неку врсту духовног екрана, заљубљује се у њега и почиње да му се клања. Све то одвлачи пажњу вани, пошто човјек почиње да налази себе изван себе. Он почиње да живи спољашњим свијетом, све више се удаљује од Бога. Посљедица свега тога је страшно опустошење душе, створене да прима и одражава зраке, који од Бога излазе.

Тварни дух се може замислити као неки сасуд, који подлежи пуњењу таласима свјетлости и љубави, који се изливају непосредно из Извора сваке љубави и свјетлости. Ако неко међутим почне да обожава празан сасуд, пустош је неизбјежна. Дух, као и природа, не подноси празнину, зато чим се појави духовна празнина, почиње да се пуни сурогатима сваке врсте. Из тога проистиче клањање ствари-ма и уопште чулни гријеси. Али ипак то не може да успокоји људски дух, зато што он свој покој само у Богу може наћи. Један савремени руски философ пише овако о томе: „Поробљености гордошћу одговара неутољива грамзивост или похот”. То може бити схваћено у том смислу, да је грјеховна самот неки коефицијент, који се додаје на по својој суштини безгрешне и коначне потребе, и тако их претвара у незаситиве страсти.

Неки од Отаца су тако и говорили, да су страсти, ако се узму саме за себе као потребе, — безгрешне, и да су се саме потчиниле искварености.

Сада прије него што пређемо на излагање оног што је најглавније, тј. на учење о борби са помислима и страстима, треба подвући, да поред страсти ми имамо и друге противнике. То су зли дуси или демони, који потстичу на страсти. Но постојање свијета таме, не треба суштински да утиче на измјену човјековог понашања, зато што човјек у пракси, у већини случајева, има посла само са својим страстима. Код св. Отаца се не среће никаква радозналост и љубопитство у односу на демонски свијет као такав. Само се теософи и окултисти могу интересовати демонима као таквима. У светоотачкој литератури нема тог интереса.

У непосредном животу човјек треба да рачуна обично само са својим страстима. Што се тиче демона самих по себе, према њима треба имати само један однос: однос пуног презрења и необраћања пажње на њих. Зато, и кад их спомињу духовни писци, то бива стога да би се учврстило осјећање одговорности и опасности, која нам пријети. То осјећање је, по Оцима, неопходно за цјелокупни духовни живот, исто као и сазнање своје грјеховности и своје немоћи у борби са гријехом...

Преживљавање и доживљавање тога се назива покајањем. Безбројна су мјеста код св. Отаца и у списима о молитви, која говоре о изузетном значају покајања. Оно што је за нас најважније да запамтимо из свега што су они рекли, то је да се покајање продужује чак и онда када се човјек попење на више ступњеве духовног живота. Шта више, уколико се човјек више духовно уздигао, уколико је ближе Извору свјетлости, утолико више и јасније види своје гријехе.

Свети Оци воле да напомену, да еванђелска историја почиње са призивом на покајање, да њиме почиње своју проповјед прво Јован Крститељ, а потом Сам Христос. И да прва заповјест блаженства није ништа друго до заповјест покајања, призив на осазнавање своје духовне празнине и сиромаштва. „Треба, каже Теофан Затворник, познати празнину свога срца, томе придодати сазнање немоћи попуњења те празнине, а све то увјенчати увјереношћу, да само Господ може од тога да избави”. На другом мјесту пише исти овај светитељ: „Истинско самосазнање се састоји у јасноћи виђења својих мана и немоћи, до те мјере да је њима све испуњено”.

Видјети своју празнину и своје гријехе, у суштини је једно те исто, пошто гријеси нијесу у стању да испуне душу, нити да загасе њену жеђ. Они су у својој основи — обмана и машта. Оци као да се такмиче у похвалама покајању, али их је можда у томе све превазишао св. Исак Сирин. Ево шта он, између осталог каже: „Онај који је осјетио своје гријехе, бољи је од онога који молитвом васкрсава мртве”; или: „Онај који се удостојио да види себе самога, бољи је од онога који се удостојио да види анђеле”.

Ово „бољи је” значи, да је много добро видјети и сазнати своје гријехе, будући да је то први корак на путу, који ће на крају бити овјенчан ријечима Господњим: „Блажени чисти срцем, јер ће Бога видјети”.

На покајање се односи и сазнање распадљивости и трулежности стања, које ми обично сматрамо нормалним.

По мишљењу Светих Отаца, то стање сталне промјенљивости наших осјећања и пуна немоћ руковођења и управљања потоком нашег сазнања, јесте трулеж, нека врста продуженог умирања, и у исто вријеме издајство нечега вишега, нечега што је стално, вјечно, истински постојеће... Сазнање те трулежности није увијек и свима доступно, али у извјесним моментима живота, сви преживљавају нешто слично. На примјер, пред гробом блиског човјека, гдје све што одводи од жалости, личи на скрнављење и нешто непотребно. Исто то бива кад се у човјеку изненада распламсава земаљска љубав. Он се тада труди да се чврсто држи онога што преживљава; и чини му се издајством нечега вишега и скрнављењем, оно што му је још јуче изгледало сасвим природно, као напр. било какве бриге о новцу или новинским сензацијама.

Истински пак подвижници осјећају стално присуство драгоценог и светог начела свога живота, и ревносно чувају своју душу од свега онога што би могло да им украде ту ризницу коју чувају у свом срцу. Један свештеник је о том стању и осјећању написао слиједеће: „Праведником се може назвати онај, који живи у свијету као у храму; светитељем пак онај, који живи у свијету као у олтару”.

То осјећање и јесте страх Божији. Оно је први плод покајања. Даље се већ открива пут истинске трезвености и постојане молитве, пут реалне и стварне борбе са страстима и помислима. Но да би схватили тај пут, треба да се упознамо са другим дијелом светоотачког учења о страстима: с учењем о рабању и настанку сваког гријеха и сваке страсти посебно.

Страст се не рађа одједном у човјеку. Она расте постепено. У почетку се појављује проста престава која се назива прилог (напад). Она је сама за себе безгрјешна. У човјеку могу да се појаве (некад и по вољи злих духова) било какве преставе. Није грјешно ни то ако човјек скреће на њих пажњу, да би се у њима разабрао. То је дозвољена пажња. Али ако човјек почне да се зауставља са уживањем на рђавим помислима, већ се тиме зачиње гријех, да би човјек коначно преступио у сферу грјеховности у моменту када његова воља приста не на грешни поступак.

Но помоћју Божјом, тај процес се може зауставити. Изложена схема је релативна у том смислу што је врло могуће да се истовремено с прилогом појаве и сви остали моменти наклоности к гријеху. Али ипак, стварна реалност сваког момента схеме остаје. Овдје је важно да се схвати, а) да гријеха не може бити без преставе или прилога и б) да је борба са гријехом најуспјешнија онда када је само прилог присутан, без да су додирнути наше осјећање и воља. Управо на томе је и засновано све учење о борби са помислима.

Помисли су врста прилога, преставе које се не рађају по слободи воље, и које треба да се подвргну сталној контроли. Та контрола се код Отаца назива „трезвеност“, опрезност и уједно стражење над сваким покретом у својој души. То трезвено бдење је успјешно тада када се наша воља није потчинила гријеху; ако пак она стреми гријеху и ако је дошло до пада у гријех, тада се ствара грешна навика, која се и назива страшћу. У том случају борба је много тежа, зато што се иза страсти увијек скрива демон, који се свјесно њоме користи, да би нас уништио.

Значи да је непходно започети борбу с помислима. Треба се борити не само са страсним помислима, него и са свим осталим, зато што по св. Оцима, напр. по св. Исихију Јерусалимском: „иза бес-трасних помисли долазе страсне, тако да прве служе као улаз за друге . . .”

Максимализам такве врсте, тј. борба са свим неслободним преставама, може да уплаши. Но зар сваки еванђелски призив није био увијек бескомпромисан, и зар свака Христова заповијест не захтијева максимум самоодрицања, максимално самопредавање Богу?! Тако посматрано, све Христове заповијести су страшне, и заиста, сам човјек није у стању да их испуни. Али свака устрашеност од апсолутности еванђелског позива, добија увијек један и исти одговор: „Људима је то немогуће, али је Богу све могуће” (Мат. 19, 26). Смисао ових ријечи је у томе да Бог не само што даје човјеку задатак, него му и помаже да га испуни. Зато се Он и оваплотио. Човјек није у стању да побиједи сопственим силама своје страсти, али је то могуће урадити с помоћу благодати Божје.

Благодат се задобија преко молитве; зато „трезвеност” може да има успјеха само онда ако је снажно уједињена с молитвом. Ми смо дужни да непрестано призивамо помоћ Божју. А молитва, са своје стране, треба да буде спојена с подвигом. Подвиг пак се изражава, прије свега, у беспоштедном односу према себи. Када је потребно од нечега се одрећи, не треба себе жалити.

Поред тога, не треба се одмах упустити у борбу са свима страстима, већ најприје са онима које су нам најпознатије; корисно је започети прва борбу са главном својом страшћу. Тако напр. ако неко зна да је сувише шкрт, треба да се бори против шкртости. Али како? Првјенствено неговањем врлине супротне тој страсти.

Благодат се настањује само у онима који су разапели себе без икакве милости. И то може да се некоме учини страшно, но упоредо са таквим строгим ријечима, отачка писменост нам увијек нуди и ријечи утјехе. Свети Оци уче, да се обично од нас не траже неки изузетни, особити подвизи. Сам Господ нам шаље повољне прилике, како би ми, без много измишљања, могли да покажемо своју храброст и трпљење. Тако, ако неко тражи да му Господ дарује смирење, Он ће му првом приликом послати било какво понижење. Св. Никодим Светогорац у својој књизи „Невидљива борба”, додирујући се тога питања, пише да „Бог не даје смирење без прилике за смирење”. Дешава се, наравно, да се некад тражи и слободно преузимање подвига на себе али баш тада не треба ништа да започињеш прије него сазнаш, каква је о томе воља Божја. А човјек ће најбоље испунити вољу Божју онда, када не жели једно дјело више од другог, па макар једно од њих било велико и узвишено а друго ниско и безначајно. Познање и испуњење воље Божје увијек је пропраћено извјесним осјећањем да се треба смирити.

Но ма колико ови савјети били важни, они се више тичу услова борбе, док је сама борба највише повезана са молитвом. О молитви је тако много говорено, да је врло тешко изабрати оно што је најбитније. Свети Оци сматрају да је молитва душа духовног живота или сами дух његов, његова срж, па чак и сами духовни живот. Зато се без устручавања може рећи, да је све оно што је неопходно за истински хришћански живот, неопходно и за успјешну молитву.

Свакако, главно и основно што је потребно за молитву, то је — пажња (сабраност). Питању развоја пажње и сабраности у молитви Оци и Учитељи Цркве су посветили особиту бригу у својим дјелима. Прије свега, они настоје на томе да та пажња не треба да буде чисто интелектуална, сабраност у глави, већ сабраност у срцу. Јер, као што говори један од духовних писаца: „ум не може бити сабран једино на помисли о Богу, док се налази у глави”. Ипак, није довољна напрегнутост мисли. Мисао ће и тако и тако да бјежи и лута, све док се не појави саосјећање срца к ријечима молитве. Само ће тада пажња моћи бити сабрана и сконцентрисана. Тек послје тога може доћи до онога што се на језику православне аскетике назива било „силазак ума у срце”, било „сједињење ума с срцем”, или опет „затварање ума у срце”. Под срцем се подразумијева неки центар духовног живота, наше централне чуло, орган нашег општења с Богом. Но истовремено, под срцем се подразумијева и природни орган крвотока, „који се налази у грудима, мало више од лијеве сисе”.

Када Свети Оци говоре о природном срцу и психофизичким методама буђења срдачне пажње, они опомињу да у односу на то треба бити врло обазрив, и да му не треба придавати неки особити значај. Оно што је главно, то је саосјећање према ријечима молитве и подгријевање топлине осјећања.

Свети Оци и духовни писци скрећу нам још пажњу и опомињу нас да се пазимо од игре уобразиље. Истинска молитва искључује све чулне преставе и стварање слика у уму. По ријечима епископа Теофана Затворника, „слике одвлаче пажњу напоље, а она треба да буде сабрана унутра, у срцу”. Најприкладнију од свих молитава, скоро сви Оци без изузетка сматрају ону која се обично назива „Молитва Исусова”. Она гласи: „Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме грјешнога”. Благодарeћи својој краткоћи и сажетости, она лакше од свих других сужава област пажње и сабира је. Њу треба упражњавати и користити се њом при свакој прилици и у свим околностима живота: на послу, на путу, у аутомобилу, у часу одмора, у друштву, у невољи и опасности, на болесничкој постељи, у тузи, у разговору са другим. Ма шта човјек радио и ма гдје се налазио, ништа га не спречава да умом и срцем својим нечујно и безгласно вапије Богу своме, ријечима те чудне и кратке молитве, у којој је сабрана сва вјера и сва молитва Цркве и њених светитеља. Тиме човјек изнутра освећује и просветљује све у себи и око себе. Хoдећи тако непрестано и невидљиво пред невидљивим и свудаприсутним Богом својим, колико би мање зла човјек помислио и учинио! Деси му се, на примјер, да се разгњеви и наљути на некога, а он на мјесто отровне помисли или зле и прљаве ријечи, употреби и каже гласно или тајно ову молитву, или кратко: „Господе помилуј и спаси”, — и зла ријеч не огади уста, и гњев се угаси, а кроз то уништи и зло дјело у коријену!

Отуда није никакво чудо да је светоотачко учење о молитви првјенствено учење о овој и оваквој Молитви Исусовој, или како се још назива — Умној молитви и Молитви срца. По том учењу, управо њоме треба отсијецати помисли, зато што, по ријечима св. Исихија Јерусалимског: „немогуће нам је да очистимо срце од страсних помисли и да истјерамо из њега духовне непријатеље, без честог призивања Имена Исуса Христа”.

Закључак је јасан: треба уложити максимални труд да би молитва постала што чешћа, све дотле док се она не претвори у постојану и сталну, као дисање. То и јесте крајњи циљ овог молитвеног подвига и сваког подвига уопште. Вјековним опитом и искуством је посвједочено: кад се човјек тако труди над молитвом, живећи по Еванђељу и стражећи над собом, у њему долази у једном моменту до особитог прелома, после кога молитва најједном почиње сама да ради и да се креће, без особитог напора, постаје заиста непрекидна молитва срца. Тај прелом долази под дејством благодати; он је дар а не зарада, иако истовремено претпоставља дуги људски напор и труд. Од момента тог прелома, сав човјеков унутрашњи живот се радикално мијења. То је стварно духовно рођење, које има као резултат истинско општење са Богом и настањење Бога у људском бићу.

Све оно што је човјек раније задобијао мукотрпним трудом и дугим напорима, све то сада, по ријечима Светих Отаца, постаје доступно само по себи. Тако, на примјер, пажња која се до тог момента задржавала у срцу напором воље, сада се задржава без напора; неукротиво лутање помисли престаје, као течење крви код крвоточиве жене, кад се дотакла Христа. Страсти умиру, „сво биће се оза-

рује свјетлошћу, сваки покрет у души постаје примјетан, и добија своју праву процјену и вриједност, посматран при духовној свјетлости која се излива из Лица Господа сазерцаваног... Посљедица тога је да ако се и појави било каква рђава помисао, бива истјерана, ако ли се пак деси да се ипак нешто увуче, одмах се исповиједа, јер се савјест чува увијек чистом”.

Но ово већ спада у виша благодатна стања, којих се удостојавају само понеки уистину подвижници, а за нас је доста, по учењу Отаца, да се само кренемо на пут трезвености и духовног стражења. Без тога почетка, сви наши разговори о хришћанству и о добру, остаће само празна наглабања.

Свему овоме што је речено треба додати да и унутрашње и спољашње дјелање и духовни живот, могу имати стварног успјеха само у оквирима Православне Цркве, јер се човјек само у њој и кроз њу може спасавати, и то саборним а не индивидуалним средствима и путевима. Чланови Цркве треба првјенствено да се користе силом која се дарује у светим Тајнама. Јер управо кроз заједничарење у Тајнама, ми задобијамо сјемења благодатног живота; молитва и трезвено живљење су помоћна средства да те сјемење никне у нама и узрасте. У томе нам могу бити од велике користи истински духовни људи у Цркви и братско општење с њима; њихово друштво нам је од хљеба неопходније. Само тако живећи, открићемо и прави смисао и неопходност истинског послушања и смирења, као темеља наше хришћанске философије живота.

Ништа мање није важно и читање духовних текстова, прије свега Ријечи Божје, а потом и списа Светих Отаца и Учитеља Цркве. Онај који не чита духовне књиге, и не примјењује оно што је прочитао у свом животу, тај не може имати ни осјећања потребе за истинском молитвом. Читање духовних текстова и упознавање са опитом духовних људи, органски условљавају молитву и повезани су са њом — сачињавају са њом једну нераздјеливу цјелину.

Треба додати још и то, да Свети Оци придају „умном дјелању” (трезвености) и молитви такав значај, да многи од њих сматрају да је трезвено стражење и молитва био постојани подвиг Пресвете Богородице, и да је благодарећи томе и било могуће бесјемено зачеће и рођење Исуса Христа. О томе је писао нарочито св. Григорије Палама. Зато нам је на путу к Богу потребна и помоћ Приснодјеве Марије, прве молитвенице и првомонахиње, а истовремено и Богомајке, и матере свих људи.

Учење Светих Отаца о „трезвености” и молитвеном тиховању и стражењу, изазива код неких сумње и недоумице. Понекад се могу чути оваква мишљења и недоумице: „не замјењују ли Свети Оци просто Христово учење о дјелотворној љубави, исконструисаним схватањима о некаквом „дресирању” душе, која више личе на учење индијских јога, него на еванђелску благовјест”? — Овај приговор треба озбиљно узети у обзир, поготово што ми данас живимо у једном времену радикалних социјалних превирања и стремљења, у коме се многима чини да је основно и главно — мијењати живот око нас а не у нама самима. Какав одговор се може дати на овај приговор? —

Прије свега, не можемо избјећи а да не поновимо ријечи св. Исихија Јерусалимског: „ако човјек унутар у срцу не испуни вољу Божју, неће моћи ни на вани да то учини”. Томе треба додати, да по општем свједочанству Отаца Цркве, главни и најдрагоцјенији плод трезвености и молитве, није само унутрашњи мир и побједа над страстима, него и срце препуно љубави. „Очишћеном срцу сви људи почињу да изгледају чисти, и у њему се рађа љубав према њима”. О томе постоје безбројна свједочанства а и сами живот многих од подвижника то потврђује. Довољно је да поменемо неке од посљедњих вршитеља Исусове Молитве, као на примјер: о. Јована Кронштадског, Оптинске Старце, преп. Серафима Саровског. Сви они су једноставно сгарали од љубави према људима, испољавајући ту љубав на сваком кораку.

Но често се стављају под знак питања не само плодови, него и путеви духовног живота. И ту треба рећи да Свети Оци стално тврде, да подвижник само онда може напредовати на свом уском путу, када не нарушава заповјест о љубави, прво према Богу а потом и према ближњему. И најмање огрешење о заповијести љубави, зауставља напредак у молитви, и човјека напушта благодат. Зато Оци често говоре да, ако се деси да се мора бирати — љубав треба увијек претпоставити вршењу молитвеног правила. Чак и пост може бити, из љубави према посјетиоцу или снисхођења његовој слабости, на момент остављен или ублажен, зато што, када је жених са нама — пост се одлаже, а Жених — Христос се може срести у лицу сваког брата.

Не треба, на крају, ни ово заборављати: унутрашња борба се углавном води против непосредних непријатеља љубави, на примјер, против гњева, увреде и особито осуђивања. Осуђивање, чак и најмање (не рђавог дјела него човјека), сматра се крајње опасним... Чак и праведник може због њега гдно да плати и да буде кажњен великим падом, што се и дешавало и о чему има доста примјера у житијама светих подвижника.

Да додамо и то да духовна пажња и трезвено стражење над собом, које је и главни циљ и средство унутрашњег подвига, на крају крајева није ништа друго него — љубав. Јер, пазити нешто, значи — волети га, а непазити, мимо пролазити, значи пребрегавати, — не волети. Ето због чега су љубав према Богу, молитва и пажња, — истовјетни. А пошто је Бог љубав, из тога се може закључити, да је пажња према Богу — пажња Бога према нама, задобијање пак истинске пажње — задобијање Бога. Према томе, не постоји никаква противурјечност између љубави и подвига, па је неосновано и подозрење о тобожњој противурјечности између светоотачког учења о личном спасењу и Господњег учења о љубави.

Закључујући треба још рећи, да хришћанска љубав, сходно учењу Цркве, није продужетак наше природне људске љубави, наших симпатија. Не, то није просто развој наших добрих емоција и осјећања, већ дар Светога Духа и то Његов највиши дар. Он се тек онда добија и даје, када човјек свега себе принесе Богу на жртву свепаленицу, што ни мало не значи да је он том жртвом и условљен. Дар Божанске љубави, толико је различит од наше људске

љубави, да захтјева, прије него што се добије, преодољење наших природних симпатија. О томе постоје код Отаца (а и код самог Господа), на први поглед, — веома сурове ријечи. Тако, напр., св. Јован Лествичник каже: „онај који тврди, да је могуће имати и једну и другу љубав, обмањује себе”. Преподобни пак Макарије Велики тврди, да „само они који су се ослободили од сваке земаљске љубави, у стању су да издрже свој подвиг до краја”. Но при свему томе, нико од Светих Отаца не захтијева опште обавезни раскид од једног или другог предмета за кога је човјек привезан, напротив, они допуштају могућност постепеног преображаја земаљске љубави у небеску. Тако напр. пише епископ Игњатије Брјанчанинов: „Чини оно што је корисно, и што дозвољава закон, онима које волиш (сродницима), али увијек их препоручујући Богу; и тако ће слијепи, плотска, неразумна твоја љубав да се мало по мало преобрази у духовну, разумну, свету”. То значи да, по учењу Светих Отаца, пут и достигнуће свете привезаности са свим, мора да прође, и органски је повезан, са слободом од свега, изузев Бога.

И уопште, треба да нам је потпуно јасно, да кад Оци и Учитељи Цркве траже од нас да све жртвујемо, чак и земаљску љубав, не раде то стога да би опустошили душу. Они знају да у тој пустињи треба да узрасте нови благодатни врт, Нови Едем, посађен десницом самога Господа... Они призивају к смрти — ради васкрсења. Они растављају, да би оне који су се растали повратили једног другог — на свагда. Они све одузимају, да би све вратили — обогаћено неисцрпним Божјим даровима. Не можемо а да не споме-немо овдје ријечи св. Марка Подвижника: „нећеш ништа изгубити од онога што си оставио ради Господа, јер ће ти оно доћи у своје вријеме — стоструко умножено.”

О самој суштини истинске хришћанске љубави треба рећи, да она прије свега стреми и има за свој предмет — спасење, т.ј. циљ јој је и жеља да све напоји собом, својим несебичним жртвеним огњем, да све умије својом чистотом, преобрази својом свјетлошћу... и да спали све трулежно и мртво око себе. Што значи, циљ јој је и жеља да све освети, просвети и преобрази. А то је уствари и циљ цјелокупног хришћанског духовног живота и подвига, који љубављу почиње, љубављу живи и тежи да се улије у безобалну Љубав.

(Са руског превео јером. Амфилохије)

Summary

Bishop Alexander Semonov Tian-Shansky

ASCETICS IN THE TEACHING OF THE HOLY FATHERS

In this article the author briefly presents the patristic teaching on the methods of approaching God, i.e. on the ways of salvation and spiritual life. Their goal is the **theosis** (deification) of man and his union with God. In order to realize this goal it is necessary for him to obtain the purification from the passions and to reach a full metamorphosis of human nature. The way to God leads through the voluntary death and the carrying of the cross, for the sake of fulfilling of God's will. The fulfilment of God's will is realized through the negation of one's will.

In the same struggle one has at first to get purified from the most crude passions, and then to go on to the purification of the soul and heart itself. According to the Holy Fathers, self-love is the root of every evil, but repentance, as consciousness of one's spiritual emptiness and poverty, is the way of liberation both from self-love and from every passion as well. The spiritual vigilance and constant prayer are very important in that struggle with the passions. One has to eradicate the passion at the very beginning and fight without compromising with everything that is not from God in order to achieve the goal of Christian life.

The author stresses that in the teaching of the Holy Fathers on the spiritual life the so-called Jesus Prayer plays a special significance: „Lord Jesus Christ, Son of God, have mercy upon me“. He also points out that the true spiritual life can be realized only in the Orthodox Church. The holy sacraments in her are the seeds of grace, and our ascetic efforts are the auxiliary means helping to grow those blessed seeds in us.

The reading of the Holy Scriptures and of the works of the Holy Fathers is of a special importance for the spiritual life. In the conclusion the author points out that the entire Christian life and asceticism begins with love, lives with love and longs for a confluence with the limitless Love, i.e. with Christ.